

Erdély három nemzete

8/1A

ERDÉLY NÉPEI

INFORMÁCIÓS KÁRTYÁK

a) A magyarok és a székelyek

Az erdélyi magyarság jellemzői nem különböznek az ország többi részén élők helyzetétől. A nemesség földbirtokai kisebbek, nem alakul ki az elkülönülő nagybirtokosi réteg. Fontosabb városaik: Gyulafehérvár, Dés, Torda, Torockó, Abrudbánya, Kolozs.

A székelyek a magyarság egyik sajátos népcsoportja, akiknek anyanyelve így természetesen a magyar.

Eredetükre vonatkozóan eltérő nézetek vannak. A székelyek saját ősöknek Csaba királyfi hun vitézt tartották. Anonymus és Kézai krónikái is Attila népeként írtak róluk. Az egyik vélemény típus szerint a székelyek valamikor csatlakoztak a magyarokhoz, és lehetnek kabarok, vagy a késő avarok leszármazottai, avagy a volgai bolgárok egyik törzse. Mások elvetik bármilyen idegen eredetűség lehetőségét, és különböző magyar csoportokból kialakult, a határőri foglalkozás és a határmenti településterület miatt elkülönülő népcsoportnak tartják a székelységet.

A honfoglalás után a székelyek vigyáztak a nyugati és északnyugati határon is a gyepűre. Letelepedésükre Erdélyben a XI. századból maradtak ránk bizonyítékok.

A székek működése hosszú időn át fenntartotta a székely szabadságot, a székelység jellemző világát. Székely és székely között nem volt feudális függés, kollektív szabadságban részesültek, melynek feltétele a származás, a személyes hadba szállás joga és kötelessége, a közös földből történő méltányos részesedés. A székely székek 1–1 bírói szék illetékességi területét jelentették, így Udvarhelyszék, Csíkszék, Sepsziszék. A bíraskodási körzetek közigazgatási egységet is adtak, tehát bizonyos fokig területi kiváltságot élveztek a székelyek. Székenként határozták meg a katonaillesztési kötelezettség mértékét is.

Sajátos rovásírásuk alakult ki. Számos székely népmese maradt ránk, vicceknek egyedi alakja a furfangos székely góbé.

b) A zsidók

Német, osztrák, cseh és morva területről a XI. század vége óta növekvő számban askenázi, azaz nyugati zsidók érkeztek hazánkba az első keresztes hadjárat hatására fellángolt zsidóüldözések elől menekülve. Tudunk Zsidóhegy és Zsidóvár nevű településről. A XIV. századra a zsidók szerepe a gazdasági életben jelentőssé vált. A zsidók helyzete a pestis tombolásának időszakában romlott, több helyen bűnbaknak tekintették őket, és ezért Európa-szerte vérfürdőket rendeztek 1348–1350 közt. Nagy Lajos meglegedett az országból való kiűzésükkel, de néhány év múlva anyagi problémái miatt kénytelen volt őket visszahívni, az erőszakos térítés szándékával felhagyni, és a zsidókat a régi jogaikba visszahelyezni.

Zsigmond korában rendkívüli adókat vetettek ki rájuk, de helyzetük biztonságos volt. Zsigmond királyi orvosa Mojse de Hungaria nevű zsidó volt. Hitközségek elsősorban a városokban fejlődtek, pl. Gyulafehérvárott. Szoros kapcsolatot tartottak a német és cseh zsidósággal.

8/1B

ERDÉLY NÉPEI

INFORMÁCIÓS KÁRTYÁK

c) A szászok

A szászok a XII. századtól folyamatosan telepedtek be Erdély és a Felvidék területére. Elnevezésük a „saxon” szóból ered, amit tulajdonképpen gyűjtőszóként használtak. Többnyire a Rajna és a Mosel vidékéről származtak. Többségük németül beszélt, de jöttek köztük újlatin nyelvet beszélők is. Gyakran új városokat alapítottak, bányászattal, kereskedelemmel, kézművességgel vagy szőlőműveléssel foglalkoztak. Nemeseket nem engedtek maguk közé, megvalósították a közteherviselést. A szász parasztok sokáig megőrizték függetlenségüket, nem váltak jobbágyá.

Erdélyben zárt tömbben, az úgynevezett Szászföldön telepedtek le, autonómiájuk megőrzésére törekedtek. 4 ispánságba szerveződve éltek: Nagyszeben, Medgyes, Brassó, Beszterce környéke. Ezekből később székek lettek, azaz 1–1 bírói szék illetékességi területe. A hét (darab) szász szék bíraskodási körzete közigazgatási egységet is adott, tehát bizonyos fokig területi kiváltságot élveztek a szászok.

A XIV–XV. században évszázados hagyományok folytatásaként zajlott a szászok újabb betelepülése. Kereskedők a Kassa–Danzig, illetve Buda–Bécs–Basel útvonalat járták leginkább.

A városok fejlődését Nagy Lajos majd főleg Zsigmond intézkedései segítették, ennek előnyeit legjobban a német patríciusok élvezték, ők álltak a városi önkormányzatok élén, gyakran dinasztákat hozva létre. Fontosabb városaik még: Szászrégen, Szászsebes, Segesvár, Szászváros. Elkülönülő réteget alkottak a gazdag, távolsági kereskedelemmel foglalkozó polgárok is. A városokon belül a társadalmi mobilitás mértéke alacsony volt, a főterek előkelő házaiban élők rétegébe házaság útján is lehetetlen volt bekerülni.

d) A románok

A tatárjárás után Erdély lakatlanná vált területeire nagyobb számban románok érkeztek. Első írásos bizonyítékaink 1222-ből származnak az erdélyi tartózkodásukról. Többségük juhász volt a Déli-Kárpátokban, és a görögkeleti vallást gyakorolta. Élükön a kenézeknek nevezett előkelők álltak, akik később gyakran elmagyarosodtak, és a magyar nemesség soraiba emelkedtek.

Az Anjouk időszakában felerősödött a románság beáramlása, míg kezdetben csak a Kárpátok legelőin pásztorkodtak, ezekben az évtizedekben már délebbre is megjelentek, így az Al-Dunánál is. Moldvából nagyobb csoportjaik érkeztek, és a Máramaros vidékre telepedtek le. Első kolostoruk Körtvélyesen épült. Károly Róbert engedélyezte a földesuraknak, hogy földjeikre maguk is románokat telepítsenek.

Számarányuk a bevándorlások következményeként fokozatosan nőtt, a 15. századi 24%-ról kétszáz év alatt 34%-ra. A török kiűzése utáni időszakban a nemesség is elősegítette betelepedésüket, így az 1800 évek végére már többségi nemzetnek számítanak. 1437-ben létrejött a három nemzet szövetsége, a románok még 1791-ben is hiába kérték, hogy ismerjék el őket negyedik nemzetként.

A dákó-román kontinuitás elmélete nyomán tudatos nyelvfejlesztést folytattak, és a XIX. században áttértek a latin betűk használatára.

8/1C

ERDÉLY NÉPEI

INFORMÁCIÓS KÁRTYÁK

e) A romák

Nyelvük tanúsága szerint indiai eredetűek, pl. a rom szó jelentése férfi a saját nyelvükön. Ott vándorló kasztot alkottak, majd több mint ezer éve elhagyták szülőföldjüket. Perzsián, Örményországon, Bizánci Birodalmon keresztül vezetett vándorútjuk. A görögök atszinganosz elnevezését vette át több nyelv, így a magyar is. A cigányok a Balkán-félszigeten már biztosan jelen voltak az 1300-as években, tudunk olyan cigánytelepről, melyhez 300 ház is tartozott. A XIV. századból maradtak ránk az első írásos bizonyítékai a cigányság Kárpát-medencei jelenlétének.

1422-ben a magyar király és római császár menlevelet adott ki a Szepesben tartózkodó cigány László vajdának és népének. Zsigmond menlevele nemcsak engedélyezte a cigányok számára a városokba való bemenetelt, de elrendelte befogadásukat, és bántalmazástól való megvédésüket. „Ha pedig közöttük támadna bármiféle civódás vagy zavar, abban ...egyedül László vajda tehet ítéletet, vagy adhat felmentést. Megparancsoljuk, hogy ezen levelünket elolvasása után a fenntartójának mindig visszaadjátok.”

A cigányok egy része Magyarországon vándorló, sátorban lakó népként élt, mások továbbköltöztek nyugatabbra. Kiválóan értettek a kovácmesterséghez, a puska és ágyúgolyó készítéshez, fegyverkovácsoláshoz. Sok lókereskedő, felcser, muzsikus, mutatványos volt köztük. Erdélyben aranymosással is próbálkoztak, szerencsés időszakban ez biztos megélhetést, később az erdélyi fejedelemhez való közvetlen kötődést jelentett. Köztük is találunk viszonylag kiváltságos rétegeket, így egyes csoportjaik iparosként letelepedhettek meghatározott városokban, ahol saját ügyeikben rendelkeztek a bíraskodás jogával, külső jogvitáikban pedig a fővajda dönthetett. Igyekeztek védelmet találni a jobbágyi kötöttségbe való kerülés, az erős függőségi viszony kialakulása ellen. Sikerként könyvelhették el a cigány fejadó kötelezettségének fizetését évi 1 Ft értékben, mert ezáltal közvetlenül az uralkodó alattvalóinak számítottak, és nem kerültek földesúri függésbe.

Vándorlásaik egyik következménye sok nyelv tárgyalóképes ismerete, a jó kapcsolatteremtő képesség, a helyi szükségletek felismerése és kielégítésük lehetőségének keresése.

8/2

AZ ERDÉLYI PARASZTFELKELÉS

ESEMÉNYKÁRTYÁK

A parasztmozgalom szellemi előkészítésében nagy szerepe volt az Erdélyben az 1430-as években terjedő huszita tanoknak. Kirobbanására az adott okot, hogy Lépes György erdélyi püspök három évre visszamenőleg jó pénzben követelte az értéktelenné vált dénár miatt addig be nem szedett tizedet. A tizedfizetést megtagadó mozgalom hamarosan a birtokos elleni általános támadássá növekedett.

A felkelés két helyszínen, egymástól elszigetelten bontakozott ki, egyfelől a Nyírségben, bizonyos Márton vezetésével. Ezt a mozgalmat már 1437 nyarának közepére leverték. Másfelől Belső-Szolnok, Doboka, Kolozs, Torda, Fehér és Küküllő vármegyékben, Budai Nagy Antal vezetésével.

Az Alparét (Belső-Szolnok vm.) melletti Bábolna hegyen gyülekező parasztok követelték Csáki László erdélyi vajda kivégeztetését, de a nemesi hadak vereséget szenvedtek a felkelőktől. Ezt követően a nemesség, hogy időt nyerjen, egyezséget kötött a magukat az erdélyi „magyar és román országlakosok” közösségének nevező felkelőkkel a kolozsmonostori konvent előtt.

A július 6-án megkötött kolozsmonostori egyezményben meghatározták az erdélyi püspöknek fizetendő tized összegét, eltörölték a földesúrnak járó kilencedet, biztosították a jobbágyság szabad költözködési jogát és a javai fölötti szabad végrendelkezést. A feltételek megtartását a Bábolna hegyére évente összehívandó gyűlés volt hivatott ellenőrizni, a jobbágyok küldötteinek bevonásával.

Az egyezmény megtartása helyett azonban az erdélyi „három nemzet”, a magyar nemesség, a székelyek és a szászok küldöttei szeptember 16-án Kápolnán (Belső-Szolnok vm.) szövetségre (unióra) léptek a fölkelő parasztok ellen.

Az egyezmény megtartása helyett azonban az erdélyi „három nemzet”, a magyar nemesség, a székelyek és a szászok küldöttei szeptember 16-án Kápolnán (Belső-Szolnok vm.) szövetségre (unióra) léptek a fölkelő parasztok ellen.

Miután a nemesi hadak szeptember végén ismét vereséget szenvedtek Apátinál (Doboka vm.), októberben megkötötték a második kolozsmonostori egyezményt, amely az elsőhöz hasonlóan szabályozta a jobbágyok és uraik viszonyát, de már nem tett említést az évenként tartandó ellenőrző gyűlésről. A végleges döntést az uralkodóra bízta, aki azonban 1437. december 9-én meghalt.

A nemesi hadak ellentámadása előtt a felkelők az őket támogató Kolozsvár városába húzódtak, amelyet 1438 januárjának végéig tudtak védeni. A szász városok segítségével győztes nemesek február 2-án Tordán megújították a kápolnai uniót. A felkelők vezéreit – Budai Nagy Antal, Virágosberki Oláh Mihály, Buzai Geréb Balázs, Vajdaházi Nagy Pál kapitányokat – kivégezték vagy megcsonkították. Kolozsvár 1444-ig elvesztette városi kiváltságait. Az erdélyi parasztság helyzete lényegében változatlan maradt.

